

Posudek na rigorózní práci Mgr. Josipa Mandaliniče *Černá Hora v 50. letech 19. století: období přechodu od teokracie k světské formě vlády, závěrečná fáze procesu konstituování Černé Hory, a to De facto*, 2012, 144 s. (strojopis) + nestránkovaný soubor příloh

Považuji za nezbytné se hned v úvodu posudku ohradit proti tomu, že jsem v posuzované rigorózní práci uveden jako konzultant. Mgr. J. Mandalinič mě nikdy nepožádal, abych mu v této pozici s přípravou rigorózní práce pomáhal; taktéž ředitel Ústavu světových dějin mě tímto úkolem nepověřil. Konzultantem předkládané rigorózní práce jsem nebyl formálně, ani fakticky.

Je jistě třeba vzít v úvahu cílevědomost a vytrvalost, s níž se Mgr. Josip Mandalinič snaží předložit text, který by byl obhajitelný v rámci rigorózního řízení. Nicméně tento aspekt nemůže sám o sobě být dostatečným předpokladem pro vytvoření kvalitního vědeckého díla. V posuzované práci Mgr. J. Mandalinič neprokázal, že si osvojil základní metody vědecké práce, že je schopen analytického myšlení, že dokáže přesně formulovat téma. Ve svém textu v žádném případě nedokládá, že je schopen odlišit podstatné od banálního, vytyčit jasně formulované a patřičně strukturované téma výzkumu a předkládat argumentačně a logicky podložené srozumitelné závěry a vysvětlení.

S výše zmíněnými handicapami je čtenář konfrontován takřka na každém místě posuzovaného textu. Název práce je neobratný a málo srozumitelný. Nemohu souhlasit s tím, že jako jeden z cílů rigorózní práce je prezentováno: „*V neposlední řadě je známá i cholerickejší povaha prvního černohorského knížete, Danila I.*“

Petroviće Njegoše, mladíka nízkého vzrůstu, zelených očí. Práce usiluje zachytit i tento fenomén, též jej explicitovat, a to na základě vnějších okolností a vnitřních souvislostí.“ (s. 6)

Analýzu využitých pramenů a literatury zastupuje problematická kapitola. Jedna z jejích částí je ve své podstatě průvodcem po vídeňských a cetinjských archivních fondech, které měl autor k dispozici; další je souborem anotací víceméně náhodně vybraných titulů sekundární literatury, doplněných často svéráznými postřehy. Charakter a kvalitu úvodu k posuzované rigorózní práci odrážejí následující Mandaliničovy málo srozumitelné či neústrojně úvahy a komentáře. Na s. 13 například ve vztahu k blíže nedefinovaným textům konstatuje: *„Jedná se o jakési opisy problému, kdy autor obchází přímou rovinu konfrontace a pouze v neuralgickém bodě badateli sděluje svůj úhel pohledu. Často se též stává, že kniha je výčtem informací, který plyne a nemá závěrečnou premisu.“* Tvrdí také, že: *„Nejzazším místem, které patřilo Osmanské říši jako celku, byla Bosna a Hercegovina.“* (s. 10) Úvod obsahuje větu, která tvoří sama o sobě jeden na nic navazující odstavec: *„Anglicky psal též Karel Marx, který byl zároveň svědkem těchto dobových událostí.“* (s. 16) Mgr. J. Mandalinič vyzdvihuje mj. můj popularizační článek o srbských dějinách ve 30.-60. letech 19. století. Tento text však má s tématem jeho rigorózní práce souvislost jen velmi vzdálenou.

Výklad o vývoji Černé Hory v první dekádě druhé poloviny 19. století se Mgr. Mandalinič pokusil zasadit do širších souvislostí. To je jistě z hlediska metodického správné. Nelze však již akceptovat, že tyto pasáže, které se věnují předcházejícímu vývoji Černé Hory, dění v osmanské říši, v Bosně a Hercegovině, Srbsku a mezinárodní politice, tvoří tak velkou část výkladu. Mgr. Mandalinič se přitom velmi

často rozpisuje o událostech a příbězích, které nemají s tématem jeho rigorózní práce vůbec nic společného. V posuzovaném textu tak lze najít mj. pasáže tohoto typu: „*Vladyka Njegoš, který byl černohorským lidem velmi milován, zesnul 19./31. 10. 1851 v 10 hodin ráno, naprosto přesně jednadvacet let poté, co stanul v čele Černé Hory. Hlasy plné žalu a utrpení mi sdělily, že zemřel skvělý a pozoruhodný černohorský vladyka. Již za svého života nechal vladyka Njegoš vybudovat na vrcholku hory Lovčen kapličku za účelem spočinutí svých ostatků. Danila Stankova Petroviće zastihla zpráva o smrti vladyky Njegoše ve Vídni.*“ (s. 27). Jiným příkladem je konstatování: „*Na vědecké konferenci, konané v Cetinji roku 2008, se literární vědci věnovali analýze textu díla posledního vladyky. Dva spoluautoři analýzy díla „Paprsky mikrokosmu“ vnímají text díla jako zápis mikrokosmu autora, jeho niterného světa, v kterém on Njegoš, ukazuje, že člověk není deisticky opuštěn svým stvořitelem a odsouzen k neznalosti, Njegoš sděluje to, že Tvůrce otevřel velkou knihu přírody, přirozenosti, aby tvor mohl oslavit Tvůrce a poznal svou nadměrnou poníženost.*“ (s. 34)

Výše řečené v mnoha ohledech platí o kapitolách, které se mají přímo vztahovat k vývoji Černé Hory na počátku druhé poloviny 19. století. Ani tyto pasáže neobsahují srozumitelnou, o sekundární literatury a prameny opřenou analýzu společenských, ekonomických a politických změn, ke kterým v této době na černohorském teritoriu došlo, ale jsou jen sbírkou mnohdy neústrojných, často se opakujících tvrzení a postřehů. Mgr. J. Mandalinič nedokázal náležitě vysvětlit, jaké byly příčiny a důsledky přeměny Černé Hory na světský stát; neobjasňuje, jak centralizační (ve své podstatě modernizační) politika knížete Danila navazovala na podobné aktivity jeho předchůdců. Zasazení tehdejší černohorského vývoje do

kontextu mezinárodních vztahů výklad neujasňuje, naopak jeho beztak špatnou srozumitelnost ještě zhoršuje. I v těchto kapitolách najdeme obsáhlé čistě popisné pasáže (např. kapitola o černohorském zákoníku z roku 1855 (s. 75-79)). Také rozsáhlá kapitola o krymské válce, nepřiliš dovedně sestavená z náhodného souboru sekundární literatury, nepředstavuje kontextuální nástin pro výklad černohorského vývoje, ale fakta v ní obsažená jsou prezentována zcela izolovaně. Autor čtyřikrát v textu opakuje výčet hlavních požadavků protiruské aliance velmocí (jen připomínám, že se ani jeden z nich Černé Hory přímo netýkal). O Černé Hoře se autor jen letmo zmiňuje, když píše o sporech mezi příslušníky vládnoucí elity a popisuje svatbu knížete Danila. Čtenář je však naopak seznámen s faktografickými údaji týkajícími se příjezdu ruského velvyslance do Istanbulu, s okolnostmi dovolené jeho britského kolegy či se spory mezi jednotlivými křesťanskými církvemi, které vznikly kvůli pravomocem při správě svatých míst v Jeruzalému (s. 56-57).

Výše zmíněné platí i o kapitole *Proměna vnitropolitické struktury v Černé Hoře v 50. letech 19. století – zánik autonomie kmenových struktur*. V rámci těžko srozumitelného výkladu se můžeme seznámit i s následující informací: „*Pravidelné sledování počasí je zaznamenáno ale až z 60. let 19. století. V období od 1. prosince 1867 do 31. března 1868, tedy v průběhu 122 dní padal sníh v průběhu 33 dní a pršelo v průběhu 37 dní. (V tomto období, 4. prosince 1867 v 11 hodin a 10 minut večer, bylo zaznamenáno i zemětřesení.) Letní teploty pak pravidelně šplhaly k + 40 °C ve stínu. To vše v důsledku znamenalo, že autonomní oblast Černé Hory nabízela jen velmi nuzný a bídný život.*“ (s. 81) Jen připomínám, že oponovaná práce má analyzovat přechod od teokratické k světské vládě v Černé Hoře v 50. letech 19. století.

I v závěru práce se autor zabývá mnoha problémy, které mají s vývojem v Černé Hoře jen velmi vzdálenou souvislost. Platí to například o kapitole *Analýza vnějších okolností vydání reformního dekretu Hatt-i Hümayun i dekretu samotného, hospodářská situace v Osmanské říši v době po krymské válce* (s. 84-90). V ní se například můžeme dozvědět: „*V Británii, nejbohatší zemi světa, činil plat ministerského předsedy 5 000 liber ročně; v Osmanské říši, nejchudší zemi Evropy, pobíral velkovezír 30 000 liber ročně, platy všech vysokých úředníků byly o mnoho vyšší než plat královny a ministrů ve Velké Británii. Vzhledem ke způsobu hospodaření v Osmanské říši bylo brzy zapotřebí peněz nikoliv k provedení reformy, ale ke splácení úroků z půjček.*“ (s. 87) Na následující straně je konstatováno: „*Nákladné stavby paláců, kterým se sultán Abdülmecit I. věnoval více než politice, kterou svěřil Vysoké portě, spolykaly obrovské finance, stejně jako sultánův soukromý život. (Pozn. Sultán Abdülmecit měl velkou zálibu ve svém harému. Zplodil 17 synů a 18 dcer.) Abdülmecit byl navíc muž velmi chatrného zdraví.*“ (s. 88)

Daleko ke kritériím kladeným na rigorózní práci mají bohužel i nepočtené části výkladu, které se zabývají stanoveným tématem. Autorova tvrzení nejsou dostatečně heuristicky podložená, navíc jsou často kontradiktorní. Pro příklad: „*Do jisté míry velmocenská zahraniční politika v mnohém knížeti Danilovi dopomohla zklidnit napětí ve vlastní zemi. Černohorci byli po staletí zvyklí na rusofilskou tradici i vladyku, který žil v celibátu. Nyní měli kněžnu a její frankofilní zájmy. Vedlo to k nebývalému napětí. Černá Hora z důvodů předchozích aktivit knížete, den ode dne, získávala nové protivníky mezi slavjanofilsky orientovanými kruhy, a to jako jediná z balkánských zemí.*“ (s. 97)

Zcela popisný charakter má i kapitola zabývající se bitvou u Grahova. Nelze přitom souhlasit s jedním z mála autorových pokusů o zhodnocení. Tvrdí totiž, že *„bitva na Grahovci znovu otevřela problematiku identity. Identity etnika. V tomto případě etnika srbského, žijícího na území Černé Hory.“* (s. 111)

Úroveň předcházejícího textu nikterak nepřevyšuje ani závěr oponované práce, který je opět jen zestručněnou chronologií. Mgr. J. Mandalinič v něm například konstatuje: *„Ovšem vzhledem k velmi radikálním a necitlivým projevům, ke kterým se kníže uchýlil v průběhu povstání jednotlivých kmenů, vznikla v Černé Hoře opozice vůči knížeti Danilovi, a to politická, hospodářská i kulturní.“* (s. 128) Bylo by zajímavé zvědět, co má autor na mysli kulturní a ekonomickou opozicí. Jistý pokus o shrnutí je pak vyjádřen dvěma odstavci, které ilustrují kvalitu celého textu: *„50. léta 19. století přinesla Černé Hoře nejen přechod od teokracie k světské formě vlády. Toto desetiletí přineslo Černé Hoře završení procesu centralizace, která byla ovšem velmi násilná a rychlá, a to v mnoha ohledech. Sekundárně tato centralizace sice přinesla Černé Hoře jakési mezinárodní uznání v rovině De facto, ale též přivodila černohorskému knížeti násilnou smrt.“*

Toto uznání Černé Hoře, a to v rovině De facto, ale zdaleka ještě neznamenal stabilizaci jihozápadního Balkánu. Znamenalo to jen, že se utvářely vedle sebe dvě srbské země, dvě srbská etnika. Jedno žijící v Srbsku a druhé v Černé Hoře.“ (s. 129)

Bylo by možné upozornit ještě na mnoho dalších výkladových i metodických chyb (např. střídavé používání slov Istanbul, Cařihrad, Konstantinopol pro označení hlavního města osmanské říše; svérázně sestavený seznam pramenů a literatury, nikterak neoznačené přílohy).

Jsem jednoznačně přesvědčen, že rigorózní práce Mgr. Josipa Mandaliniče nespĺňuje ani základní podmínky kladené na takovýto typ vědeckého textu a nedoporučuji ji k obhajobě.

V Praze, 29. února 2012

doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.